

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2024.22>**О. П. Бабіков***orcid.org/0000-0003-4003-5198**кандидат юридичних наук,**керуючий партнер**АО «DEFENSORES»,**професор кафедри кримінального права та процесу**Київського авіаційного університету***ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ ЯК НЕПРАВОМІРНА ПРАКТИКА ОДЕРЖАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ ЗАХОДІВ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У ЦЬЙ СФЕРІ**

Вступ. У статті досліджуються приклади застосування провокації злочину, спрямованої на виявлення і викриття особи з метою її подальшого притягнення до кримінальної відповідальності, заходи протидії цій формі одержання доказів, що вживалися з метою запобігання такій практиці. Досліджено в історичному контексті наслідки поширення застосування зазначених методів на прикладі Російської Імперії напередодні її падіння та СРСР. Проведено порівняння засобів протидії провокації злочину у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві, що регулювали це питання з урахуванням досвід Франції.

Провокація злочину, як свідомо, ініціативна діяльність, спрямована на спонукання особи з метою подальшого її викриття та притягнення до кримінальної відповідальності, завжди розглядалася правоохоронними органами як надзвичайно дієвий та ефективний засіб збору доказів. Адже можливість моделювати поведінку особи, впливати на її свідомість, формувати мотив та контролювати кожен етап протиправної діяльності суттєво спрощує процес доказування. Поряд з цим, застосування такого методу в законодавстві багатьох країн, а також в практиці ЄСПЛ на сучасному етапі розглядається як протиправна форма правоохоронної діяльності, що є порушенням прав і свобод людини. Межа між правомірною діяльністю органів правопорядку по виявленню та фіксацією найбільш латентних злочинів, і насамперед тих, що загрожують національній безпеці і економічному добробуту суспільства та провокацією, яка фактично лише імітує правоохоронну діяльність, оскільки спрямована не на виявлення злочинних намірів, а в першу чергу на створення, формування мети та мотивів вчинення неправомірних дій, – надзвичайно тонка. І саме ефективність провокації викликає спокусу виправдати її застосування

благом для суспільства. У зв'язку з цим, надзвичайно важливо дослідити приклади застосування методів провокації в історичному контексті та оцінити їх вплив на стан правопорядку у сфері, в якій вони застосовувалися.

Теоретичним та практичним аспектам застосування провокації в інтересах кримінального судочинства присвятили свої роботи такі науковці як В.О. Глушков, М.Л. Грїбова, К.П. Задоя, А.Є. Матюхіна, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва, М.С. Таганцев, М.М. Яциніна. Проте, в історичній ретроспективі питанням правового обґрунтування можливості застосування провокації, заходам, що вживалися до подолання зазначеного явища в органах правопорядку, наслідкам її широкого застосування, – приділено недостатньо уваги. Для більш повного розуміння причин поширення провокації як практики виявлення та фіксації кримінальних правопорушень, негативних наслідків її застосування, це явище необхідно розглянути в комплексному розумінні з урахуванням факторів, на які вона впливає, і не лише в контексті правоохоронної діяльності, формуванні правосвідомості, захисту прав і свобод людини, а і як на чинних, що впливає на авторитет, ефективність діяльності державного апарату та інші суспільні відносини, пов'язані з цим.

Метою статті є дослідження передумов запровадження провокації злочину як засобу виявлення і викриття злочинної діяльності, наслідки, до яких призвело застосування таких практик, вивчення заходів, що вживалися до подолання провокації, їх ефективність, наслідки, завдані поширенням застосування зазначеного методу. За результатами дослідження провокації злочину в історичному контексті визначити ключові наслідки від її застосування не в контексті окремих проваджень, а в цілому як чинник, що вплинув на формування суспільної думки та пра-

восвідомості, за наслідками дослідження запроваджених заходів протидії провокації, – надати науково обґрунтовані рекомендації по вдосконаленню вітчизняного законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Провокація, як засіб викриття справжніх намірів особи чи групи осіб, з метою виявлення їх справжніх намірів або спонукання до вчинення дій, які за інших умов ними не були б вчинені, активно використовувалася з давніх-давен у політиці, військових справах та правоохоронній діяльності. Яскравим прикладом ефективного використання провокації як засобу виявлення заклоту, що готувався, можемо навести події, що сталися листопаді 1630 року і в подальшому загадуються в історії Франції як «День дурнів». Кардинал Рішельє, який на той час фактично керував державою і мав численних ворогів як зовні так і всередині країни, після одержання інформації про об'єднання частини аристократії на чолі з королевою-матір'ю Марією Медичи, які мали на меті змістити його з посади, створив видимість, що король Людовик XIII захворів. При цьому приклав достатньо зусиль для того, що б чулки про тяжку хворобу короля переконливо дійшли до заклотників. Король нікого не приймав, готував заповіт, а кардинал пакував речі для виїзду з Парижу. Заклотники, на чолі з радником королеви Мішелем де Марійяком, вже розпочали обговорювати майбутнє покарання кардиналу, розподіл посад при дворі, але раптово король «видужав». Як наслідок, «партія святош» які готували заклот в подальшому зазнала переслідувань. Частина заклотників стратили, відправили у заслання, королева-мати назавжди втратила вплив на короля і також піддалась висланню [1, 2].

На цьому прикладі провокації, що полягала у створенні та імітації обставин, що спонукали заклотників до активізації своєї діяльності та небалого ставлення до заходів конспірації, продемонстровано її ефективність, що надала можливість виявити справжні наміри заклотників, їх зав'язки, сприяло викриттю злочинної організації, її знешкодженню та покаранню учасників.

На початковому етапі, правники розглядали провокацію в першу чергу як політичний інструмент, засіб, спрямований на зміну влади, а його кримінально-правове значення, – як спосіб досягнення політичної мети.

У 1844 році, вперше, кримінально-правовий аналіз провокації, провів німецький криміналіст Моріц Вільгельм Август Брейденбах (Breidenbach) [3], який її розглядав як таємну діяльність урядових організацій що безпосередньо або через агентів впливають на осіб з метою штучного збудження заворушень. Метою такої діяльності визначено – одержання приводу для

організації заклоту як надзвичайного заходу управління державою та суспільством. Використання «агентів-провокаторів» спрямовувалося не на затримання особи в інтересах кримінального судочинства, а для розправи неправовими методами з небажаними уряду особами.

Видатний австрійський криміналіст та процесуаліст Юлій Глазер [4] розглядав провокатора, який діяв в інтересах уряду, як особу, яка підбурює іншу до вчинення злочину лише з метою, щоб останній був затриманий на місці вчинення злочину і покараний.

Визначення правової природи провокації та її характеристика, надана Глазером, відповідає основними критеріям провокації, якими користуємося ми і на даний час.

Напередодні падіння Російської Імперії провокаційна діяльність органів поліції та жандармерії набула надзвичайно широке застосування і насамперед стосувалася політичних опонентів царського режиму. Методи провокації, що використовувалися органами поліції та жандармерії нам цікаві насамперед як чинники, що в кінцевому результаті стали однією з причин, що призвели до її занепаду.

Під час обговорення у Думі діяльності провокатора Л. Азефа та справи підполковника А.Д. Заварицького, – начальника Владивостокського охоронного відділення, депутати звертали увагу, що «агенти охоронних відділень і інші урядові агенти вчиняють вбивства, грабежі, насильство, і не лише обмежуються вчиненням тяжких злочинів, а надають їм ознаки терористичних актів, що вчиняються політичними партіями та окремими особами» з метою створення «картини революції» і виправдати репресивні заходи та відсутність обіцяних реформ. Восени 1908 року під час розгляду події, коли агенти «охоронки» були викриті у підкупі солдат Прикордонної варті для забезпечення провозу революційної літератури, було встановлено, що агенти жандармерії намагалися залучити до зазначеної діяльності велику кількість людей для подальшого надання видимості існування цілої організації та її викриття [5].

Інший приклад, під час допиту Надзвичайною Слідчою Комісією Тимчасового Уряду колишнього Московського градоначальника А.А. Рейнбота на питання головуючого, що він розуміє під провокацією, останній відповідав: «Під провокацією я розумію ось що: наприклад, жандармські офіцери одержували Володимирський хрест за викриття підпільної типографії: бували випадки – організують типографію, потім її викривають». Під час обговорення викриття замаху на вбивство, головуючий констатує: «Ми тут встановили таку точку зору, що провокація є участь таємного співробітника

в активних діях, тобто у злочині, і одночасно перебування його на службі в охоронному відділенні, при цьому такі дії можуть полягати в участі у діяльності партійної організації або її окремих актах, наприклад терористичних. Адже нам відомо, що можливо *post factum* було доволі легко викрити замах на ва Фруми Фрумкіної, оскільки сама Жученко (таємний співробітник охоронки) сама пришивала Фрумкіній кишеню, куди клала револьвер, відправляючи її в театр (для вчинення теракту)...» [6].

І поряд з цим, правова регламентація діяльності поліції та жандармерії Російської Імперії у той час забороняла використовувати провокацію як метод викриття та боротьби зі злочинністю. Зокрема у § 4 Інструкції з організації та ведення внутрішнього (агентурного) спостереження зазначалося, що «особи, які видають розшуком, повинні твердо пам'ятати, що «співпраця» від «провокаційства» відокремлюються досить тонкої рисою, яку дуже легко перейти. Вони повинні знати, що в умінні не переходити цю межу і полягає мистецтво ведення успішного політичного розшуку. Досягається це, безумовно, чесним ставленням до справи і розумінням цілей розшуку, а не гонитвою за викриттям і арештом окремих засобів пропаганди (друкарня, склади зброї, вибухові речовини та ін.)». У § 8 цієї Інструкції зазначалося, що, «перебуваючи членами революційних організацій, секретні співробітники ні в якому разі не повинні займатися так званім «провокаційством», тобто самі створювати злочинні діяння і підводити під відповідальність за скоєне ними інших осіб, які відіграють у цій справі вторинну роль».

Циркуляром Департаменту поліції від 19 жовтня 1908 р. № 140193 встановлено: «Начальникам районних охоронних Відділень, губернського жандармського управління і охоронних відділень ... Поряд із цим Департамент знову підтверджує вказівку, яка вже робилася їм неодноразово з приводу так званої «провокації». ... Співробітники категорично повинні бути попереджені, що при повній забезпеченості конспірації їх коректних послуг розшуку, всяка провокаційна діяльність неодмінно буде викрита як шляхом агентури, так і особливо в ході формальних розслідувань і на суді, і що за таке порушення своїх обов'язків вони будуть віддаватися неухильно в руки правосуддя без будь-якої надії на поблажливість, причому, звичайно, будуть прийматися всі заходи до захисту їх у тих випадках, коли обвинувачення їх у провокації буде зводитися на них завідомо неправдиво».

У § 64 Інструкції чинам розшукових відділень зазначалося, що «Начальники розшукових відділень зобов'язані суворо спостерігати: ... 2) щоб негласні агенти не проявляли ініціативи в зло-

чинних підприємствах, не схилили інших осіб до вступу на протизаконний шлях і не брали ні в якому разі участі в злочинних посяганнях» [7].

Невідповідність декларованих у відомчих нормативних актах засад організації діяльності органів правопорядку та фактичного поширення провокації, як засобу, що надає можливість продемонструвати «ефективну діяльність» та їх сприйняття суспільством у той час жваво не лише висвітлювалося на передових шпальтах газет, а у прискіпливо обговорювалося у дебатах в Думі.

Зокрема, у «справі Азефа» депутат Покровський І.П. заявив «Уряд, який використовує провокацію, опиняється у порочному колі, так як провокація перетворюється для справжніх агентів і службовців поліції в самоціль, в джерело особистого збагачення». Звертаючись до тодішнього міністра внутрішніх справ Столипіна П.А., останній також додав: «... Ви користуєтесь такими засобами, що спотворюються у злочинні дії, ви зобов'язалися, заявивши, що у вас є вся повнота влади, не допускати такі злочинні дії, – вони тем не менш настали, – надайте за це відповідь.»

Спростовуючи публічні звинувачення П.А. Столипін запевнив, що «немає жодних відомостей для обвинувачення посадових осіб у будь-яких злочинних чи протиправних діяннях» і політичні партії свідомо розпускають чутки про злочини Уряду [8].

У цій дискусії, щодо можливості використання провокативних методів та провокацій у діяльності поліції та жандармерії, крапку поставив час. 1 вересня 1911 роки, таємний співробітник Дмитро Багров у місті Києві, за одержаним від начальника Київського охоронного відділення квитком пройшов до театру де вчинив замах на Столипіна П.А., смертельно поранивши його в життєво важливі органи. Справа має багато «білих місць», але достовірно встановлено, що Багров, який у розпал бунтівних хвилювань у Києві був членом Революційної ради студентських представників і водночас вів агентурну роботу, неодноразово приймав участь в організації провокацій з метою викриття революціонерів, а також те, що незадовго до своєї смерті П.А. Столипін висловився у своєму оточенні «Мене вб'ють і вб'ють члени охорони» [9].

Провокації, як ефективний засіб досягнення поставленої мети використовувався і спецслужбами СРСР. Легендарний радянський розвідник Микола Кузнецов, після ліквідації високопоставленого німецького офіцера залишив на місці вбивства портмоне з документами на ім'я одного з діячів ОУН, внаслідок чого співробітники гестапо схопили та розстріляли декілька десят-

ків бійців і командирів УПА [10]. Заходи провокації використовувалися і під час проведення КДБ операції «Блок» щодо учасників українського визвольного руху [11].

На фоні розповсюдження застосування провокації як методу негласної діяльності, заходи протидії їй у законодавчій площині були недостатні.

У кримінальному кодексі УСРР 1922 року, що був прийнятий ВУЦВК 23 серпня 1922 і введений у дію з 15 вересня 1922 [12] відповідальність за вчинення провокації злочину не передбачалася.

КК УСРР в редакції 1927 року вже містив статтю 107, яка передбачала, відповідальність за провокацію хабара (свідоме створення службовою особою обстановки і умов, що викликають пропонування хабара, щоб потім викрити того хабародавця) [13]. Майже аналогічного змісту диспозиція містилася у статті 171 КК 1960 року [14]. Сучасна редакція КК України у ст. 370 встановлює відповідальність за провокацію підкупу – дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду» [15], що за своїм змістом не має істотних відмінностей від попередніх редакцій.

Отже, як за часів УСРР, так і протягом років незалежності України, кримінальним законодавством встановлено пряму заборону лише в частині провокації підкупу (хабарництва), а щодо інших видів злочинів, такі дії можуть набути кримінально-правового визначення лише в аспекті підбурювання, організації злочину, або його вчинення у складі організованих форм, за наявності для цього підстав, або як зловживання службовим становищем чи перевищення влади та службових повноважень.

Для порівняння, кримінальним законодавством Франції провокація розглядається як спосіб підбурювання до злочину, тобто є різновидом співучасті, оскільки відповідно до абз. 2 ст. 121-7, співучасником (підбурювачем) визнається не лише особа, яка схилила іншу особу до вчинення злочину, а й спровокувала злочинне діяння [16]. Така форма співучасті застосовується лише щодо злочинів з матеріальним складом та за умови, що таке підбурювання відбувається у спосіб, прямо передбачений цією статтею.

Висновки. Використання провокації у кримінальному провадженні, як і в інших сферах суспільного життя негативно впливає на рівень правосвідомості, порушує гарантії прав і свобод, підриває авторитет держави, породжує відчуття безкарності і негативно впливає на

стан правопорядку в державі, оскільки надає можливість за рахунок маніпулювання людьми досягти статистичного благополуччя та демонструвати «ефективність правоохоронної діяльності» уникаючи необхідності викриття справжніх законспірованих та найбільш латентних злочинів. Належне та ефективне запобігання провокації як протиправній формі виявлення та фіксації кримінальних правопорушень, може бути забезпечене поєднанням засад проведення слідчих дій у кримінальному процесуальному законодавстві, у тому числі шляхом деталізації в нормативних актах, що регламентують проведення негласних заходів отримання інформації в рамках оперативно-розшукової діяльності та під час досудового розслідування, та запровадженням кримінальної відповідальності за провокацію злочинів, не обмежуючись лише підкупом. Криміналізація провокації інших злочинів може бути як шляхом розширенням диспозиції ст. 370 КК України, так і внесенням змін до ст. 27 КК України в частині визначення змісту ознак підбурювача.

Література

1. Учасники проектів Вікімедіа. День обдурених – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/День_обдурених (дата звернення: 17.05.2024).
2. Pierre Chevallier, «La véritable journée des Dupes (11 novembre 1630). Etude critique des journaux des 10 et 11 novembre 1630 d'après les documents diplomatiques», dans *Mémoires de la Société académique de l'Aube*, t.CVIII, 1974–1977, 63 p.
3. Commentar über die hessische Strafgesetzgebung und Das Allgemeine Deutsche Wechsel und Handelsrecht. – Ср.: De, le Roi, Geschichte der evang. Judenmission, II 229; Allg. Deut. Biogr. [J. E., III, 368].
4. Julius Glaser, *Bibliogr. Verzeichn. seiner Werke etc.*, 1888; L. v. Hascher, *Denkwürdigkeiten*, 1892; Benedikt, в *Allg. Deut. Biogr.*, XLIX; Ihering, *Zweck im Recht*, II; *Jew. Enc.* V, 676.
5. D. Butyrin Gendarmes and Deputies: “Lieutenant-Colonel Zavaritskiy’s Case” in the State Duma and the Fortress of Vladivostok, 1909.
6. Падіння царського режиму. Стенографічні звіти допитів і показань, наданих у 1917 році в Надзвичайній Слідчій Комісії Тимчасового Уряду. Том 6. Допит А.А. Рейнбота Резвого, 1924.
7. М.А. Погорецький «Застосування провокації в ході проведення негласних розслідувань: питання правомірності URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2016_Pogoretskyi.pdf (дата звернення: 17.05.2024).
8. Стенографічні звіти / Держ. дума, третє скликання, сесія друга. Державна друкарня, 1908–1909. С. 1376–1382.
9. Учасники проектів Вікімедіа. Вбивство Петра Столипіна – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вбивство_Петра_Столипіна (дата звернення: 17.05.2024).
10. Учасники проектів Вікімедіа. Комітет державної безпеки СРСР – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Комітет_державної_безпеки_СРСР (дата звернення: 17.05.2024).

11. Котубей-Геруцька О. Операція «Блок»: Як КДБ полкував на дисидентів і арештовував за коляду. СУСПІЛЬНЕ КУЛЬТУРА. URL: <https://suspilne.media/culture/196798-50-rokiv-operacii-blok-ak-kdb-poluvav-na-disidentiv-i-arestovuvav-za-koladu/> (дата звернення: 17.05.2024).

12. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. | Вісник асоціації кримінального права України. Вісник асоціації кримінального права України. URL: <http://vakr.nlu.edu.ua/article/view/166496> (дата звернення: 17.05.2024).

13. Колектив авторів -- Юриспруденція.. Кримінальний кодекс УРСР 1927 року (в редакції 1949 року) (pdf 1.4). КулЛіб URL: <https://coollib.net/b/669494-kollektiv-avtorov-yurisprudentsiya-kriminalniy-kodeks-ursr-1927-roku-v-redaktsiyi-1949-roku> (дата звернення: 17.05.2024).

14. Кримінальний кодекс України (від статті 147 до статті 263) : Кодекс України від 28.12.1960 р. : станом на 30 жовт. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#Text> (дата звернення: 17.05.2024).

15. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.05.2024).

16. Кримінальний кодекс Французької республіки. Юридична література – купити кодекси, коментарі до законів і навчальні посібники по праву | ЮрКнига. URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-frantsuzkoj-respubliki.pdf> (дата звернення: 17.05.2024).

Анотація

Бабіков О. П. Провокація злочину як неправомірний звичай одержання доказів під час проведення негласних заходів в історичному контексті та шляхи вдосконалення законодавства у цій сфері. – Стаття.

Провокація злочину, як свідомо, активна діяльність, спрямована на спонукання особи до подальшого її викриття та притягнення до кримінальної відповідальності, завжди розглядалася правоохоронними органами як надзвичайно дієвий та ефективний засіб збору доказів. Адже можливість моделювати поведінку особи, впливати на її свідомість, формувати мотив та контролювати кожен етап протиправної діяльності значно спрощує процес доказування. Водночас використання такого методу в законодавстві багатьох країн, а також у практиці ЄСПЛ наразі вважається незаконною формою правоохоронної діяльності, що є порушенням прав і свобод людини. Грань між законною діяльністю правоохоронних органів з виявлення та фіксації найбільш латентних злочинів, особливо тих, що загрожують національній безпеці та економічному добробуту суспільства, і провокацією, яка фактично лише імітує правоохоронну діяльність, оскільки спрямована не на виявлення злочинних намірів, а насамперед на створення, формування мети та мотивів для вчинення протиправних дій, надзвичайно тонка. І саме ефективність провокації робить спокусливим виправдання її використання як користі для суспільства. У зв'язку з цим вкрай важливим є вивчення прикладів застосування методів провокації в історичному контексті та оцінка їх впливу на стан правопорядку в тій місцевості, де вони застосовувалися.

У статті розглядаються приклади використання провокації злочину, спрямованої на виявлення та викриття особи з метою її подальшого кримінального переслідування, а також заходи, що вживаються для протидії такій формі отримання доказів для запобігання такій практиці. Автор розглядає в історичному контексті наслідки широкого застосування цих методів на прикладі Російської імперії напередодні її падіння та СРСР. Автор порівнює засоби протидії провокації злочину у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві, яке регулювало це питання, з урахуванням досвіду Франції.

За результатами дослідження провокації злочину в історичному контексті визначено ключові наслідки її застосування не в контексті окремих проваджень, а загалом як чинника, що впливав на формування громадської думки та правосвідомості; за результатами дослідження заходів, запроваджених для протидії провокації, надано науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства у цій сфері.

Ключові слова: провокація злочину, підбурювання, права людини, КК України, негласні форми одержання інформації.

Summary

Babikov O. P. Provocation of an offence as an unlawful practice of obtaining evidence during covert operations in the historical context and ways to improve legislation in this area. – Article.

Provocation of a crime, as a deliberate, proactive activity aimed at inducing a person to further expose and prosecute him or her, has always been considered by law enforcement agencies as an extremely effective and efficient means of collecting evidence. After all, the ability to model a person's behaviour, influence his or her mind, form a motive and control each stage of illegal activity significantly simplifies the process of proof. At the same time, the use of such a method in the legislation of many countries, as well as in the practice of the ECHR, is currently considered an unlawful form of law enforcement, which is a violation of human rights and freedoms. The line between the lawful activities of law enforcement agencies to detect and record the most latent crimes, especially those that threaten national security and economic well-being of society, and provocation, which in fact only imitates law enforcement activities, since it is aimed not at identifying criminal intentions, but primarily at creating, forming the purpose and motives for committing illegal actions, is extremely thin. And it is the effectiveness of provocation that makes it tempting to justify its use as a benefit to society. In this regard, it is extremely important to study examples of the use of provocation methods in the historical context and assess their impact on the state of law and order in the area in which they were used.

The article examines examples of the use of provocation of a crime aimed at identifying and exposing a person with a view to his or her subsequent prosecution, and the measures taken to counteract this form of obtaining evidence to prevent such practice. The author examines in the historical context the consequences of the widespread use of these methods on the example of the Russian Empire on the eve of its fall and the USSR. The author compares the means of counteracting provocation of a crime in criminal and

criminal procedure legislation which regulated this issue, taking into account the experience of France.

Based on the results of the study of provocation of a crime in the historical context, the author identifies the key consequences of its use not in the context of individual proceedings, but in general as a factor which influenced the formation of public opinion and legal

consciousness; based on the results of the study of the measures introduced to counteract provocation, the author provides scientifically sound recommendations for improving national legislation in this area.

Key words: provocation of a crime, incitement, human rights, Criminal Code of Ukraine, covert forms of obtaining information.